

Blokland behandelt in deze bewerking van zijn dissertatie twee grote vraagstukken. Allereerst de cultuurvraag: is het mogelijk autonomie te ontwikkelen in vrijheid? En dan de beleidsvraag: kan de overheid door het voeren van een cultuurbeleid de positieve vrijheid vergroten zonder de negatieve te beperken? Simpel gezegd: is het mogelijk mensen te helpen bij hun zelfverwerkelijking zonder dat je hun vrijheid beperkt? Kun je iemand dwingen om vrij te zijn? In alle ongenueerdheid zo gesteld, leidt dit 'emancipatiedilemma' tot een paradox en een 'nee', maar in de praktijk is het antwoord lastiger te geven. Want een mens kan pas 'een eigen individualiteit ontwikkelen wanneer hij eerst de hem omringende cultuur in zich opneemt. Deze enculturatie gebeurt zowel intentioneel als onbewust, zowel gericht als onwillekeurig, zowel uit eigen keus als onder dwang'. Het wordt duidelijk dat de beleidsvoerder voor het dilemma staat hoever hij mensen kan helpen bij hun zelfontplooiing door hen op onaanvaardbare wijze te beperken in hun vrijheid. En toch zal de gemeenschap ingrijpen in de 'preferentiestructuren' van mensen. Hoofdstuk 6 geeft een klemmende samenvatting van vele argumenten voor een dergelijk 'paternalistisch' beleid: '...er zijn redenen te over om de inspanning te verrichten mensen met cultuur bekend en vertrouwd te maken en hierdoor de ontwikkeling van hun individuele autonomie te bevorderen.'

Blokland bouwt dit betoog zorgvuldig op. Na een globale verkenning van de problematiek worden de belangrijkste begrippen ten tonele gevoerd aan de hand van het werk van de Russisch-Amerikaanse Jood, Isaiah Berlin. Bestudering van een reeks van andere auteurs maakt het mogelijk daarop de inzichten over individuele vrijheid te verrijken. Begrippen als identiteit en zelfverwerkelijking worden opgevoerd. De vraagstelling verbreedt zich daarna naar de maatschappij. Een mens staat in relaties tot anderen die hem in zijn zelfontplooiing kunnen belemmeren. Liberalen hanteren daarbij een optimistisch mensbeeld als zij uitgaan van de aanwezigheid van het vermogen tot zelfontplooiing. Voor anderen spreekt dat niet vanzelf, omdat zij zoveel factoren zien die dat vermogen al bij voorbaat bepalen. Maar in beide gevallen worden in de behandelde literatuur meer of minder ingrijpende voorstellen gedaan voor het scheppen van condities voor vrijheid.

Wat voor de beleidsmaker bepalend is, is de onverzoenlijkheid van al die standpunten: dilemma's die ontstaan als het gebruik van die vrijheid tot onwaarschijnlijke en conflictueuze posities leidt. Daarover gaat het hierna te bespreken tweede deel.

In eerste aanleg spreekt de hoofdvraag van deze studie: 'kan de overheid door het voeren van een cultuurbeleid een vergroting leveren van de positieve vrijheid (het vermogen meester te zijn over eigen leven) zonder de negatieve (het ontbreken van belemmeringen) te beperken?' mij niet erg aan. De door Blokland behandelde waarden zijn zoals hijzelf zegt, *contested concepts*. Ja, en zelfs zijn probleemstelling al. Want als je het postmoderne levensgevoel definieert als 'alles kan', lijkt een boek over vraagstukken van vrijheid, autonomie en emancipatie niet echt aan de orde. Ik nam het echter ter hand na lezing van het rapport Ververs over de publieke omroep; vertaald naar het hier behandelde probleem: wat is de gemeenschapstaak ten aanzien van een medium dat in het urenbeslag van jongeren evenveel tijd vraagt als het volgen van dagonderwijs? En tegelijkertijd: wat kan de overheid op dit terrein eigenlijk nog doen?

Blokland's zorgvuldige analyse krijgt bij zo'n vraagstelling opeens een grote waarde. Het is een genoegen een lange en ingewikkelde cultuurfilosofische discussie zo helder te

vinden weergegeven. Van harte dus aanbevolen.

Heel anders is mijn reactie op het beleidsdeel dat ongeveer een kwart van het boek in beslag neemt. Blokland geeft daarin een schets van (vooral) het cultuurspreidingsbeleid in een aantal westerse landen. En hij geeft de resultaten van het evaluatieonderzoek naar dat beleid weer. Zo lezen we over trends in de participatie (lezen, museumbezoek e.d.), en de invloed van factoren als beschikbare tijd, geld en het thuismilieu op die participatie. Wie het werk van het SCP heeft gevolgd zal Blokland's conclusie dat het beleid niet erg effectief is geweest niet verbazen. Hij wijt dat onder meer aan het dominante aanbodsdenken. De vraagzijde verdient meer aandacht en die wordt vooral bepaald door de 'culturele competentie' van mensen die vooral in het onderwijs te beïnvloeden valt.

Het is allemaal heel goed weergegeven, niet echt nieuw en vooral teleurstellend. Want na lezing van dat eerste voortreffelijke deel van dit boek ben je zelf al tot de conclusie gekomen dat het bij cultuurparticipatie om subtielere kwesties gaat dan de consumptie van culturele voorzieningen. Maar de verbinding met dat eerste deel wordt vrijwel nergens gelegd, totdat Blokland in zijn Epiloog volkomen terecht concludeert: 'De overheden zijn dus in hun beleid te veel uitgegaan van de negatieve vrijheid van het individu en te weinig van zijn positieve vrijheid. Zij hebben in hun afweging van de twee waarden die ten grondslag liggen aan het emancipatiedilemma, onvoldoende evenwicht weten te vinden'. En daar valt met het rijke materiaal van de eerste 300 pagina's van deze studie meer over te zeggen dan hier is gebeurd.